

DIONÍS PUIG: UNA VIDA DEDICADA A LA RECERCA CIENTÍFICA

JOSEP RAMON MIRÓ I CUBELLS
MERITXELL PAGÈS SECALL
Servei Meteorològic de Catalunya

Dionís Puig: a life focused on scientific research

La meteorologia és una ciència relativament jove comparada amb altres disciplines científiques. No fou fins a principis del segle XX quan es va realitzar la primera formulació de la meteorologia com un problema de mecànica de fluids. Prèviament, molts científics havien elaborat teories que, tot i ser molt enginyoses, no foren satisfactòries i quedaren en l'oblit, com en el cas de Dionís Puig i Soler, un científic vocacional que va formular una original teoria sobre meteorologia dinàmica, l'evolució del qual no es pot entendre sense el seu pas per l'Institut d'Ensenyament Lliure de Vic.

Paraules clau: Dionís Puig, Institut d'Ensenyament Lliure de Vic, meteorologia.

Meteorology is a relatively young science compared to other ones. It was not until the beginning of the 20th Century when the first sound theories with a scientific base were proposed. Previously, many scientists had contributed with lots of theories, but most of these were not correct at all and finally were withdrawn, like in the case of Dionís Puig i Soler, a vocational scientist who worked hard in dynamic meteorology, making interesting theories. To understand his life related to meteorology is important to review his education at the Institut d'Ensenyament Lliure de Vic.

Keywords: Dionís Puig, Institut d'Ensenyament Lliure de Vic, meteorology.

1. Introducció

Sovint, quan s'ha preguntat dins del món de la meteorologia qui era Dionís Puig, s'han pogut observar cares estranyades que després han mostrat sorpresa quan se'ls ha explicat que aquest personatge, força desconegut, fou el primer meteoròleg professional de Catalunya. Se'l pot anomenar el primer home del temps pel fet que es va dedicar a fer previsions meteorològiques diàries amb pronòstics de 48 hores als diaris *La Publicidad* i *La Veu de Catalunya* a finals del segle XIX i principis del XX. A més a més, també es va donar a conèixer com a meteoròleg a altres punts del continent europeu.

Ara bé, la grandesa de Dionís Puig no fou deguda a les seves prediccions del temps; de fet, en aquella època hi havia altres persones que s'hi dedicaven amb més o menys encert, com Zaragozano, Francisco León Hermoso (àlies Noherle-soom), Sfeijoo... El que va diferenciar-lo dels altres homes del temps va ser la seva invenció d'un mètode propi i original per tal de fer les prediccions a partir dels incipients mapes isobàrics, els quals es començaven a elaborar de manera operativa gràcies a la invenció del telègraf.

Aquest mètode de Puig per predir el temps era eminentment empíric i classificava el temps que feia en funció dels mapes meteorològics corresponents, fet que suposava l'observació de milers de mapes meteorològics. Segons la seva teoria,

que ell mateix va anomenar «barografia», de la mateixa manera que a la superfície terrestre hi ha valls i muntanyes, també n'hi havia a l'atmosfera, i amb aquesta idea, no gaire allunyada de la realitat, suposava que la circulació del vapor d'aigua anava de les altes pressions a les baixes pressions, tal com l'aigua circula de les muntanyes cap a les valls. Aquesta, així com altres de les seves teories, foren preses molt seriosament, fins i tot per institucions governamentals, gràcies a la influència de qui sempre seria el seu amic, Josep Zulueta, que va pertànyer al món polític i agrari de l'època.¹

Dionís Puig i Soler, després d'una vida realitzant molts estudis i treballs (pels quals va guanyar nombrosos premis), experiments i nombroses conferències al llarg de la geografia catalana, morí als 66 anys, en un estat econòmic i de salut força deplorables, a la casa on visqué, situada a la Plaça de la Corona de Granollers. Afortunadament, fins al final de la seva vida va rebre l'ajut i el suport de la família Garrell i del senyor Pou, els quals li llegien novel·les així com també l'ajudaven a transcriure els articles que ja no podia escriure a causa de la ceguera que patia. Fou el senyor Pou, quan aquest tenia 14 anys, a qui Puig regalà diferents llibres, que els seus hereus encara guarden.²

2. Els primers anys: infantesa

La Cerdanya, Puigcerdà, carrer Carol, just davant de l'església de Santa Maria, la qual va ser destruïda durant la Guerra Civil. Justament allí hi havia Can Lluïset, lloc on neix Dionís Puig i Soler el 9 d'octubre de 1853, en una família benestant, de pare procurador i alcalde de Puigcerdà, i un entorn familiar de lliberals convençuts. Aquest fou un ideal que seguí durant tota la seva vida, mostrant-se'n convençut públicament en consonància amb la vila de Puigcerdà, on durant les guerres Carlines la seva població va demostrar un esperit combatiu contra els partidaris de Carles.

Durant la seva infància, Puig fou entremaliat i a la vegada imaginatiu, i no massa bon estudiant, sobretot des del punt de vista dels escolapis. En uns escrits apareguts a la premsa de l'època, un amic seu de Puigcerdà, Jaume Duran, explicava que una vegada, mentre pintaven les finestres de casa seva, Puig va agafar un pot de pintura i un pinzell i va pintar les seves inicials a les parets de l'església; també es diu que en una altra ocasió, amb un cop de roc, va trencar uns adornaments de ferro que servien per aguantar els paravents. D'altra banda, Puig era considerat un nen força peculiar i imaginatiu, que passava moltes hores despistat conversant tot sol amb les estrelles i les plantes, la qual cosa li feia guanyar més d'una reprimenda per part dels escolapis.³

Pel que fa a la vila de Puigcerdà, ja en aquella època hi anaven a passar l'estiu moltes famílies benestants Això feia que Puig, que ja tenia un caràcter una mica peculiar, es relacionés fàcilment amb altres nois que any rere any passaven l'estiu a la Cerdanya i que tenien una visió del món més oberta i diferent, i trobava així

1. *El Globo* (20 maig 1905).

2. *Granollers Comunidad Cristiana* (26 maig 1976).

3. *La Opinión* (2 març 1913).

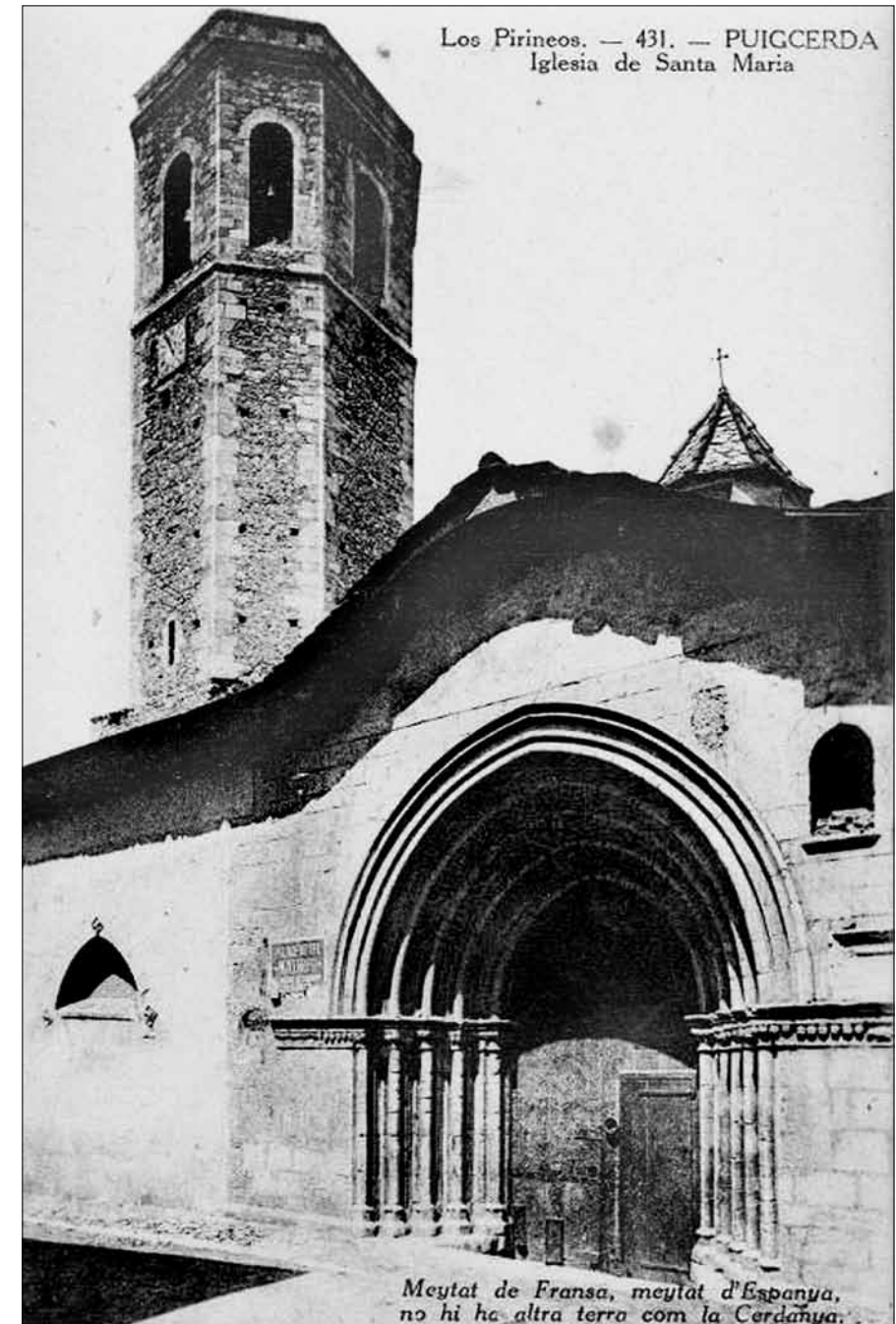

Figura 1. Postal de principis de segle xx de l'església de Santa Maria de Puigcerdà (font: Col·lecció de postals de l'ACCE).

companyia amb qui passar llargues hores de conversa, cosa que va marcar la seva vida i va propiciar la seva gran amistat de per vida amb José Zulueta, Santiago Rusiñol i Narcís Oller entre d'altres.

3. Descens cap a Osona: adolescència

Tampoc es pot entendre la futura evolució de Puig sense comprendre el període de formació a la capital d'Osona, concretament l'ensenyament secundari a l'Institut Lliure de Segona Ensenyança de Vic.

3.1. L' Institut de Segona Ensenyança de Vic

Durant la convulsa segona meitat del segle XIX, l'educació del país va sofrir grans transformacions i la ciutat de Vic no en va quedar impune. Amb l'arribada de la llei Pidal, l'any 1845, el Seminari es va haver de posar d'acord amb l'Ajuntament de Vic per tal de crear un centre de segon ensenyament, amb professorat del seminari i gestió de l'ajuntament. El pla Pidal, lligat a un fort centralisme, va propiciar un ensenyament molt elitista, especialment en els estudis secundaris i universitaris, que passaven a ser de pagament i afavorien que l'accés a aquests fos exclusiu de les famílies benestants.

Ara bé, amb la Revolució de 1868, «La Gloriosa», iniciadora del període anomenat Sexenni Democràtic, que suposà un relaxament important del centralisme, es produí un canvi substancial en les bases i els principis de l'ensenyament. D'aquesta manera, es va permetre deixar als ens locals la possibilitat de crear centres de formació secundària i universitats més relacionats amb la investigació i la ciència, tot deixant de banda els mètodes basats en la repetició mecànica dels continguts.

Fou en aquest context que l'ajuntament de Vic va crear l'*Establecimiento Libre de Segunda Enseñanza* per preparar batxillers de cara als estudis universitaris. Aquest establiment sempre va estar a l'ombra del bisbat —el professorat del centre també depenia del seminari— i, d'aquesta manera, es va crear una escola que arribà a unir a la perfecció la fe i la ciència, sobretot mitjançant laboratoris d'experimentació dotats amb molts instruments⁴ que van permetre que l'experimentació fos l'eina d'aprenentatge.

3.2. La formació de Dionís Puig

Un escrit de Puig mostra un bon record de la seva estada i formació a Vic. També en aquest es desprèn que l'ensenyament que va rebre fou un dels pilars de la seva evolució: «*Como en la urbe Ausonense que pasamos una parte de nuestra juventud y en sus centros docentes nos hicieron sentir las primeras impresiones,*

4. GODAYOL PUIG, M. Teresa. *Didáctica de la ciencia i educació eclesiàstica al s. XIX. El col·legi privat de segon ensenyament de Vic, 1844-1899*. [Treball d'Investigació]. Girona: Universitat de Girona, 1999.

Figura 2. Encapçalament del díptic informatiu referent al Col·legi de Segon Ensenyament de Vic del 1876.⁵

*convertidas luego en profundo cariño a las ciencias naturales, anhelamos decir algo sobre la niebla en cuyo fondo alegres y expansivos vivíamos, resistiendo con nuestro propio calor el frío y húmedo contacto de miles de vesículas».*⁶

Ara bé, cal dir que Puig no va arribar a formar part dels alumnes més exemplars, tal i com ho mostren les seves qualificacions, les quals no foren gaire altes, com segurament tampoc ho foren les que obtingué a la seva vila natal. Les assignatures que va cursar Dionís a Vic entre el 1868 i 1870 comprenien moltes branques que donaven un coneixement complert i multidisciplinari:

1868-1869: Psicologia, lògica i ètica, geografia, història universal i aritmètica i àlgebra, amb la qualificació d'aprobat,

1869-1870: Fisiologia i higiene, història natural, física i química, geometria i trigonometria, i història d'Espanya, amb la qualificació d'aprobat.

Per corroborar que Puig no era una persona excepcionalment brillant en els estudis, cal afegir que el 22 de juny de 1870 va realitzar dos exercicis necessaris per obtenir el grau de batxiller, en els quals obtingué la nota d'aprobat.⁷ Un cop rebuda la seva formació a Vic, es traslladà a Barcelona. A la Universitat de Barcelona realitzà la seva carrera notarial per acabar exercint com a notari de jutjat, el que en aquella època s'anomenava escrivà.

5. GODAYOL PUIG, M. Teresa. «Didáctica de la ciencia. El segon ensenyament a Vic (1844-1899)». *Ausa* [Vic], vol. XIV, núm. 163 (2009), p. 11-29.

6. *El Congost* (10 abril 1892).

7. Certificació acadèmica de Dionís Puig. Universitat de Barcelona.

4. Descens cap a Granollers: maduresa

La resta de la seva vida va transcórrer a Granollers on, un cop va finalitzar els estudis universitaris, guanyà la plaça d'escrivà i al cap de poc temps es casà amb Francesca Cadefau i Mogas, filla d'aquesta ciutat. Possiblement la família de Puig i la família Cadefau ja havien tingut algun contacte a Puigcerdà, ja que curiosament, poc després de la seva arribada a Granollers, Bonaventura Cadefau, germà de la seva esposa, es va establir a Puigcerdà, on va fundar l'editorial Ceretània. Fruit de la relació amb la Francesca van tenir un fill, a qui Puig adorava però que malauradament va viure molt poc i va causar gran consternació a la família.⁸ Posteriorment, va tenir tres filles —Maria Lluïsa (1884), Mercè (1887) i Rita (1890). Tot i que suposadament no tenia gaire temps per a les seves filles, amb el dia sempre ocupat al jutjat de Granollers i la nit dedicada a les seves investigacions en meteorologia, sembla que féu grans esforços perquè fossin persones distingides i ben preparades.

A banda del seu ofici d'escrivà de jutjat, en el seu temps lliure es va dedicar plenament a la seva passió: la meteorologia. Amb la base dels seus treballs i els seus coneixements, va realitzar conferències, trobades científiques, es va presentar a premis, va escriure un llibre i va participar activament en la premsa d'aquella època. Fruit del seu treball incansable en meteorologia, va produir diferents articles que va aconseguir publicar a *La Vanguardia*, que fou la seva primera plataforma divulgativa. A partir del 1892, va començar a escriure-hi una sèrie d'articles, alguns de caire purament divulgatiu i d'altres de més científic, on exposava alguna de les seves teories. Més endavant, també en publicà a *La Publicidad*, *La Correspondencia de España* i *La Veu de Catalunya*, sobre diferents temàtiques, algunes de les quals encara avui dia són d'actualitat: la pluja artificial, la reforestació com a solució al problema de la sequera, les pedregades, la previsió del temps, etc. Cal destacar entre aquests articles publicats un dels primers treballs que havia dedicat a la boira de la plana de Vic, demostrant així el seu record a la comarca on havia realitzat els seus estudis secundaris.

4.1. Estudi de la boira a la plana de Vic

Atès que Puig va passar la seva infantesa i joventut en dues àrees del país amb uns trets geogràfics molt significatius, marcades pel fet de ser conques envoltades de muntanyes, cadascuna amb les seves peculiaritats, com són la Cerdanya i la plana de Vic, es va veure empès a observar-hi el comportament del vapor d'aigua, com ja s'ha comentat, que després intentaria reproduir a l'atmosfera. L'article sobre la boira de la plana de Vic va ser escrit a partir d'observacions que Puig havia copsat mentre estudiava a l'institut de Vic, ja amb ganes de descriure-la i intentar entendre els seus mecanismes. Veia la plana de Vic com una conca envoltada de muntanyes dins la qual hi convergia el vapor d'aigua procedent dels diferents congostos i conques, i també el vapor procedent del Mediterrani que travessava el Montseny i entrava pel Pla de la Calma. Per a ell, aquest fet feia pujar el contingut higromètric de l'aire, que en contacte amb un terra que, com ja era sabut en

8. *La Discusión* (24 desembre 1893).

Figura 3. Retrat de Dionís Puig de Joaquim Mir aparegut a la revista *Els Quatre gats*.⁹

aquella època, es refreda per radiació feia que tinguéssim condensació del vapor d'aigua i que es formés la boira de la plana de Vic. Aquest principi, pel qual el vapor d'aigua es concentra en les conques i augmenta la humitat, és el que Puig va aplicar posteriorment a la seva *Barografia* per explicar la formació de la pluja en els centres de baixes pressions atmosfèriques —estructures que ell anomenava «conques baromètriques».

Amb l'article també destacava les causes de la dissipació de la boira. Entre aquestes, d'una banda hi havia l'escalfament de la superfície terrestre amb la radiació solar —malgrat que aquesta causa la considerava poc important—, i d'altra banda apuntava una causa de caire dinàmic que es devia a l'escalfament de les conques veïnes, com és en aquest cas el Vallès Oriental. Segons creia, l'aire del Vallès s'expandia quan s'escalfava i com que al nord d'aquesta regió, a la Plana, l'aire seria més fred, es produiria un tiratge que faria que l'aire càlid anés a substituir l'aire fred. Com que s'establiria un buit d'aire a la zona del Vallès, l'aire fred

9. *Els Quatre gats*, núm. 9 (1899).

de les capes de l'atmosfera situades per damunt la plana de Vic relliscaria avall; segons ell, la prova de tot això estaria en els fragments de núvols que, fregant el Pla de la Calma, es dirigien lentament cap al mar. Evidentment, en aquell temps encara no s'entenia la influència de la pressió atmosfèrica i el pas de sistemes frontals per sobre la boira, però Puig, originalment amb aquest treball, ja mostrava intuir en la seva teoria que el fenomen de dissipació de la boira podia ser degut a causes dinàmiques.

4.2. Les prediccions meteorològiques

Puig es va estrenar en la predicció del temps a París. Ja feia temps que volia explicar el seu mètode, convençut que revolucionaria el món de la meteorologia. Malgrat que sembla que va trobar tota mena de traves i obstacles al nostre país, finalment, gràcies a un amic, va poder anar a explicar-ho a París.¹⁰ En aquesta ciutat se li va prestar atenció i dos dels diaris de la capital francesa —el *New York Herald* i *Le temps*— crearen una comissió a fi de comprovar la validesa dels seus mètodes. Així doncs, durant 16 dies Puig va anar a l'Observatori de París a cercar els telegrams meteorològics amb els quals confeccionava els seus mapes i feia els càlculs de la previsió del temps, i va aportar la predicció amb el seu mètode a la redacció dels diaris. S'ha de remarcar que, durant aquests dies, en cap cas errà la predicció.

Veient els bons resultats obtinguts, el director del *New York Herald*, Gordon Bennet, va posar-lo en contacte amb el fundador de la Societat Astronòmica de França i membre de l'Observatori de París, Camille Flammarion, el qual, després d'escoltar les seves teories, va afirmar amb molta raó que: «Encara que vostè fracasés, tot home de ciència deu descobrir-se davant el seu treball».¹¹

Cal parlar també de l'anècdota que va viure Puig a París. Aquesta sorgeix d'una predicció meteorològica que es va proposar fer per la Mi-Carême —la mitja quarisma que se celebra a França i especialment a París, amb diferents actes al carrer— i que aquell any queia pels volts del 7 de març. Puig estava convençut que, amb una bona predicció, el seu mètode guanyaria credibilitat i ell reputació en una ciutat científica com era París. El que succeí fou que Gordon Bennet, director del *New York Herald*, el va reptar a fer un pronòstic al seu diari per al dia de la Mi-Carême, en el qual Puig va pronosticar que plouria. Es pot dir que fou molt agosarat, perquè el dia anterior a la predicció fou esplèndid, amb una nit ben estelada, i novament un cel ben clar de bon matí; tot feia perillar la seva reputació, fins que durant el matí ràpidament el cel es va ennuvol·lar i va ploure fins a les 4 de la tarda.¹² Cal, doncs, imaginar la sensació de la qual va gaudir Puig, rabiós de felicitat, per entendre que es posés sota la pluja sense paraigües, tot i dur-lo des de bon matí. De sobte, es convertí en l'home de París, a qui tothom aclamava, si bé després d'haver-lo criticat per dur paraigües quan el sol lluïa. Aquest esdeveniment va fer que Bennet li obrís les portes del seu diari (tot al contrari de l'Observatori

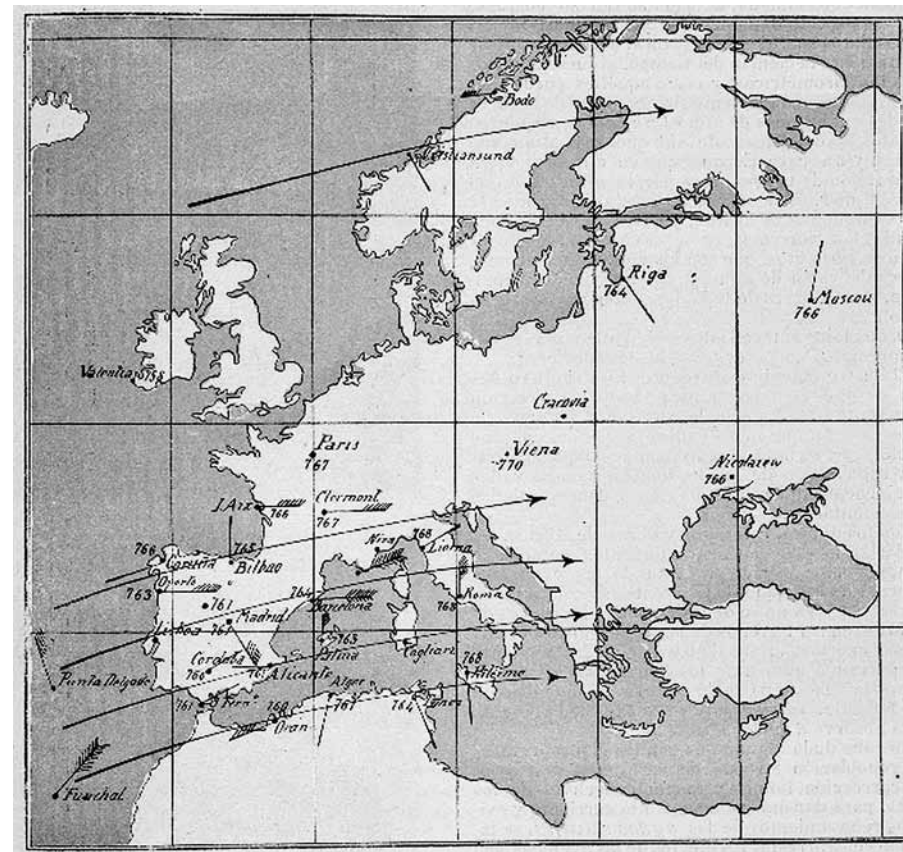

Figura 4. Mapa del temps elaborat per Puig aparegut a la revista *Orbi*.¹³

de París) i li proporcionés un espai dins la redacció del diari, juntament amb un servei telegràfic per realitzar les prediccions, atès que no es fiaven dels telegrams oficials, ja que l'Observatori de París li havia tancat les portes. Davant d'aquests fets, Puig va dirigir una carta a la comunitat científica tot reptant les seves teories; malauradament, sembla que ningú no va respondre.¹⁴

Tot i que segurament el 1899 encara no tenia la seva teoria definitiva, ja que fins al 1905 no en va sortir una primera publicació i la seva obra magna no veié la llum fins al 1913, tot fa pensar que en aquella època ja la tenia més o menys configurada i una còpia d'aquesta dipositada a París.¹⁵ De moment, no es pot confirmar, però

10. *Idem*.

11. *Els Quatre gats*, núm. 9 (1899).

12. *Idem*.

13. *Orbi*, núm. 57 (1907)

14. *Els Quatre gats*, núm. 9 (1899).

15. *La Cerdanya* (28 maig 1899).

sembla que part de la seva obra va ser publicada al rotatiu ja citat: el *New York Herald*.¹⁶ De fet, havia de tornar a París novament l'octubre d'aquell mateix any 1899, per realitzar més proves científiques, però no es disposa de cap notícia del que realment va passar.¹⁷

Deixant de banda l'anècdota de París, sembla que quan va tornar d'allí, el mateix 1899, se li va oferir poder realitzar la previsió del temps, en una època d'eines i coneixements molt diferent a l'actualitat, als diaris *La Veu de Catalunya*, *La Publicidad* i *La Correspondencia de España*.¹⁸ A partir dels seus mètodes i els telegrams en els quals se li trametien les dades meteorològiques, havia de fer la previsió del temps per a l'endemà. El 9 de març de 1899 féu la primera predicció per a *La Publicidad*, que segons el diari no havia de ser l'última, i s'anunciava que a partir de llavors hi hauria una secció del diari titulada *El tiempo en Europa*.¹⁹ Tot i aquest anunci, en dies posteriors no va aparèixer cap previsió meteorològica per a Europa. El motiu cal buscar-lo en el fet prèviament comentat, quan Puig va encertar el temps a París pel 7 de març del 1899, i l'Observatori de Paris li va tancar portes, per la qual cosa no va poder obtenir els telegrams, tant necessaris per dur a terme les seves previsions.

És en aquesta època de gran desenvolupament científic de Puig, quan hom s'adona del fort lligam que va assolir amb amics de la infantesa, com ja s'ha comentat al segon punt i com es veurà a continuació. Josep Zulueta, per exemple, anys més tard que Puig s'estrenés com a meteoròleg de la premsa del país, va ajudar-lo tot aprofitant la seva influència a Madrid. Va aconseguir que, a través del ministre Juan de la Cierva, Puig finalment pogués rebre a Barcelona tots els telegrams des de la central de telègrafs de Madrid i pogués realitzar la predicció del temps per a Europa, que començà a fer de manera estable el 1908 a *La Veu de Catalunya*.²⁰ Però les coses no sempre funcionaven correctament i era estrany rebre la totalitat dels telegrams²¹ —un total de 60—, perquè o bé no arribaven a l'hora prevista o amb informació errònia, o bé perquè no s'enviaven, la qual cosa li dificultava fer la predicció del temps; d'altra banda, i de nou gràcies al seu amic Zulueta, el cost dels telegrams, de 50 cèntims cadascun —que se'ls hauria hagut de finançar—, va poder evitar-lo mitjançant un Reial Decret que va eliminar-ne la taxa.²²

4.2.1. El cas de les prediccions a *La Veu de Catalunya*

Les primeres previsions que es poden consultar en aquest diari daten de desembre de 1908, que Puig va decidir anomenar dinàmica atmosfèrica. El pronòstic es realitzava diàriament en dues edicions, tant a la del vespre com a la del matí, si

bé la darrera era una còpia de la que ja havia fet al vespre. Cal destacar que ell sol decidia i redactava les prediccions, a banda de fer-ho ininterrompudament, tret dels mesos d'estiu en què es recloïa al seu estudi de Granollers, on feia la seva recerca en meteorologia.²³

Les prediccions no foren sempre encertades i, com passa encara ara, van aparèixer crítiques als diaris de l'època, algunes amb to d'humor i les altres molt més àcides, com la que apareix a *El Correo Catalán*,²⁴ la qual va suposar una defensa acèrrima de la tasca de Puig a *La Veu de Catalunya*.²⁵ Com ja s'ha dit, també apareixen anècdotes més xocants a diaris satírics de l'època. Al diari *Papitu* hi ha exemples clars, com un article que diu que durant tota la setmana prèvia a la Setmana Santa de 1911 Puig no en va encertar ni una²⁶ o un altre on se'l retratava com a meteoròleg obstinat en la predicció del temps que sempre li feia la guitza.²⁷ Una altra sàtira es pot trobar a la publicació *El Noucentista*, concretament a l'edició del dia dels innocents de l'any 1914.²⁸ En aquest, apareixia una broma en referència a Puig en la qual es feia una burla força àcida de les seves previsions i dels seus mètodes de dinàmica atmosfèrica.

Es pot intuir amb aquestes publicacions plenes de crítica que Puig tenia certa rellevància en la societat de l'època. Malgrat les equivocacions que cometia, s'ha de dir en defensa seva que les errades en la predicció meteorològica eren el pa de cada dia i fins i tot els més grans, com el Centre Meteorològic de París, també erraven els pronòstics.²⁹ Ara bé, s'ha de dir que no sempre va fer prediccions errònies, inclús alguna vegada va encertar de ple situacions complexes i de risc, com una que va afectar el nord d'Espanya de la qual no se sap amb exactitud la data, però que, amb la intervenció dels polítics de l'època, va produir el primer avís meteorològic de l'Estat espanyol.³⁰

4.3. Dionís Puig: home de cultura

A banda de dedicar la major part dels seus esforços al món científic, val a dir que fou un personatge molt lligat a la cultura. Li agradava molt escriure, amb un estil personal, molt directe i incisiu, amb una gran habilitat per fer servir les metàfores i hipèrbols, i força sentit de l'humor. Aquest estil sembla que també el va caracteritzar com a orador pel fet que sempre omplia auditoris i era molt aplaudit en les seves conferències, tant si tractaven de meteorologia com d'altres matèries que eren del seu interès. Però el seu lligam amb la cultura no s'atura aquí. Cap a finals de la dècada dels 80 i principis de la dècada dels 90 del segle XIX, se'l comença a veure molt vinculat a la societat més il·lustre de l'època, que freqüenta la cultura modernista del Cau Ferrat de Sitges i dels Quatre Gats de Barcelona, amb la qual tingué una estreta relació. En aquest darrer cafè hi passava llargues

16. *Ceretania* (30 gener 1921).

17. *La Cerdaña* (28 maig 1899).

18. *La Veu del Vallès* (15 gener 1899).

19. *La Publicidad* (9 març 1899).

20. ZULUETA, Josep. «Pròleg». A: PUIG, Dionís. *Dinàmica atmosfèrica i barografia de Europa*. Barcelona: Librería de Feliu y Susanna, 1913.

21. *El Sol* (12 juliol 1936).

22. ZULUETA, Josep. «Pròleg». A: PUIG, Dionís. *Dinàmica Atmosfèrica...*, op.cit.

23. *La Veu de Catalunya* (24 agost 1912).

24. *El Correo Catalán* (22 desembre 1912).

25. *La Veu de Catalunya* (24 desembre 1912).

26. *Papitu* (12 abril 1911).

27. *Idem* (6 abril 1910).

28. *El Noucentista* (28 desembre 1914).

29. *La Humanitat* (19 juliol 1932).

30. *El Sol* (12 juliol 1936).

TENEN RAÓ ELS PAGESOS

—En Dionís Puig ens ha ben albardat. Varen donarli 6.000 pesetes per una cosa sobre l'aigua, y a pesar d'això, no plou.
—Jo li faria tornar els diners.

Figura 5. Humor satíric aparegut a *L'Esquella de la Torratxa* sobre Dionís Puig.³¹

31. *L'Esquella de la Torratxa* (4 març 1910).

Figura 6. Retrat de Dionís Puig i Soler. Autor: Ramon Casas.³²

32. DIVERSOS AUTORS. «Ramón Casas. Retratos al Carbón». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Palau de la Virreina, 1982.

estones de tertúlia, segons en Pere Romeu.³² La relació amb la gent dels Quatre Gats no només es limitava al cafè; tenim també notícies de la seva assistència a una exposició a la Sala Parés de Ramon Casas,³³ amb qui mantingué una bona amistat, com n'és testimoni el fet que el mateix Casas li va fer un dels famosos retrats al carbó, com en feia a molts personatges singulars d'aquella època, amb la confiança d'afegir-hi una característica molt singular —una estrella al costat—, senyal de la vinculació de Puig amb la meteorologia i l'astronomia.³⁴

4.3.1. Actes a Puigcerdà, Granollers i altres llocs

El 1880 Puig va ser l'organitzador a l'Ateneu de Puigcerdà d'uns premis als millors alumnes dels exàmens públics de dibuix i geometria.³⁵ En particular, Puig era professor de geometria i aportà una preciosa cartera com a premi per als alumnes.³⁶ Més endavant, el 1903, quan ja era president del Casino de Granollers,³⁷ participà en l'organització d'un concurs escolar a Granollers, en el qual va regalar un atlas de relleu i un llibre de fotografies de l'època: *Barcelona a la vista*.³⁸ Puig hi donà un discurs que posava una altra vegada de manifest la seva defensa de l'ensenyança com a eina de progrés dels pobles.³⁹ També es destacable la vetllada cultural que va organitzar en honor del músic granollerí Francesc Clapés, en la qual van actuar joves músics de la vila de Granollers.⁴⁰ De fet, Puig era un melòman empedreït, entusiasta de Beethoven i Mozart, i un amant de la pintura impressionista (a casa seva tenia molts quadres de pintors que anys després van anar adquirint renom a Catalunya).⁴¹

El 1896 va participar al Certamen de Granollers, amb un treball realitzat amb Joan Espí titulat: *Clima de Granollers en su relación con la higiene y la agricultura. Vent de Garbí, bufa allà i pega ací*. Les dues obres, tot i estar relacionades, es van presentar per separat i la de Puig va guanyar un premi i la d'Espí un accésit.⁴² A part de la seva participació en aquest certamen, també cal mencionar que va guanyar premis als Jochs Florals de la Cerdanya del 1908, amb un treball científic anomenat *Meteorologia de la Cerdanya*.⁴³ Tot i no ser de Granollers, Puig se l'estimava com si fos el seu poble, del qual el van declarar fill adoptiu. I repassant més activitats que puguin justificar aquest fet, s'ha trobat que també participà en la recuperació del retaule de Sant Esteve,⁴⁴ d'estil gòtic

32. *Els Quatre gats*, núm. 6 (16 març 1899).

33. *La Vanguardia* (25 març 1894).

34. COLL, Isabel. «Ramon Casas: Els retrats al Carbó». *D'art* [Barcelona], núm. 10 (1984), p. 197-206.

35. *La Voz del Pirineo* (30 maig 1880).

36. *Idem* (6 juny 1880).

37. *El Congost* (21 juny 1903).

38. *La Veu del Vallès* (12 juliol 1903).

39. *El Congost* (12 juliol 1903).

40. *Idem* (8 març 1903).

41. *La Veu del Catalunya* (23 gener 1921).

42. *El Congost* (2 setembre 1896).

43. *Gaceta Cerdana* (20 agost 1908).

44. *La Gralla* (25 gener 1925).

del segle xv, realitzat per Pau Vergós⁴⁵ per a l'església de Granollers, que va ser substituït el segle xvii a causa del seu pèssim estat de conservació i fou guardat de qualsevol manera en un magatzem de l'ajuntament. El 1902, Puig el va descobrir i va fer que fos dut a Barcelona, on es va restaurar i custodiar, inicialment al Museu de Belles Arts de Barcelona⁴⁶ i, ja actualment, al Museu Nacional d'Art de Catalunya.⁴⁷

A Sitges, Santiago Rusiñol s'havia comprat una casa i l'havia decorada amb motius fets de ferro forjat, a la qual li posà el nom del Cau Ferrat. Allí s'hi va organitzar el 1894 un premi literari per la Tercera Festa Modernista, una festa en què hi van assistir destacats membres del modernisme com Yxart, Ramon Casas, Pere Romeu, Ramon Pichot o Eliseu Meifren. En aquest certamen hi participà també Dionís Puig, on féu un gran discurs dedicat a Sitges i a Santiago Rusiñol,⁴⁸ i on va guanyar un premi amb una obra anomenada *Un àtom*, que parlava sobre els orígens i l'acabament del nostre sistema solar.⁴⁹ Tot i la seva base científica, no deixa de ser un escrit amb un alt nivell literari i un vocabulari més proper a la poètica que a la ciència. Finalment, a la revista *Els Quatre gats*, apareix una referència a Puig, que havia ofert un premi literari en el Certamen dels Quatre Gats,⁵⁰ i com a curiositat afegir que en aquest mateix número apareix un retrat seu fet pel mateix Joaquim Mir.

4.4. Premis i reconeixements

Malgrat que Puig ha passat força desapercebut per la història científica i social, no ha estat pel fet de no deixar rastre dels seus mèrits. Al llarg de la seva vida, no només deixà publicacions i estudis, sinó també els conseqüents premis i reconeixements.

4.4.1. La Creu de Cavaller de l'Orde Civil d'Alfons XII

L'orde de cavalleria d'Alfons XII era una orde honorífica espanyola que es va establir per Reial Decret el 23 de maig del 1902⁵¹ amb la finalitat de premiar els mèrits en els camps de l'educació, la ciència, la cultura, la docència i la recerca, i era concedida pel Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. L'accés a l'orde es podia a fer a partir d'una petició del propi interessat, per part del ministre d'instrucció pública i belles arts, o bé a partir d'estaments del món científic o de l'ensenyament que tinguessin una existència reconeguda legalment.

45. *La Renovació* (28 octubre 1917).

46. *Idem*.

47. GARRIGA, Joaquim. «L'antic retaule major de Sant Esteve de Granollers, dels Vergós». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 15 (1998), p. 15-35.

48. *La Granolaria* (25 novembre 1894).

49. *Festa Modernista del Cau Ferrat. Tercer any. Certamen Literari Celebrat a Sitges el 4 de novembre de 1894*. Barcelona: Tipografia de L'Avenc, 1895.

50. *Els Quatre gats*, núm. 5 (9 març 1899).

51. *Gaceta de Madrid* (1 juny 1902).

La concessió de la Creu de Cavaller de l'Orde Civil d'Alfons XII a Puig,⁵² a la tornada de l'estada a París a principis de segle, fou el primer reconeixement important a la seva obra científica. Aquest premi se li concedí gràcies a la petició que es féu per subscripció popular a partir d'una iniciativa de personalitats granollerines —Miquel Blanxart, Josep Coma, Esteve Garrell, Jaume Maspons i Camarasa, Francesc Torras i molts d'altres.⁵³ L'entrega se li féu amb una festa organitzada al Casino de Granollers, on assistiren totes les personalitats del poble. En el cas de Puig, segons consta a l'expedient per a la tramitació d'aquest honor, fou el marquès de Santa Ana qui, el 3 de gener del 1903,⁵⁴ va realitzar la petició formal de la creu d'Alfons XII. En aquell moment el marquès era Ferran Puig-Mauri i Santa Ana (IV marquès de Santa Ana), que fou un advocat i polític català, diputat del partit conservador pel districte de Puigcerdà els anys 1896, 1898, 1899, 1901, 1903 i 1905, i que estava emparentat amb els propietaris de *La Correspondencia de España*, on Puig havia publicat articles científics.⁵⁵ Així doncs, sembla que per intersecció d'aquest aristòcrata amb lligams a Puigcerdà Puig va aconseguir aquesta creu.

4.4.2. El premi Mentora Alsina

El premi Mentora Alsina fou instaurat a instàncies del patrici Ferran Alsina i Parellada. L'any 1907, quan va morir de tuberculosi, va llegar tot el seu patrimoni a l'Ajuntament de Barcelona, amb la condició que amb tot aquest es creés un patronat que vetllés pel manteniment i la conservació de la col·lecció d'objectes científics. El 1908 es va constituir el Patronat Mentora Alsina, del qual en fou president Josep Zulueta, designat per verificar que es complissin les voluntats testamentàries d'Alsina, i posteriorment, durant més de mig segle, mantingut per Ramon Llobregat.

El Patronat Mentora Alsina, a part de conservar els objectes científics llegats per Ferran Alsina, els anys 1909 i 1910 convocà dos premis de 6.000 pessetes per al millor treball en investigació científica catalana. Fou a la convocatòria del 1910 quan Puig presentà una memòria titulada *Agua y Calor*; l'encarregat de supervisar-la, proposat des de l'Ajuntament de Barcelona el gener de 1910, fou el director de l'Observatori Astronòmic de Madrid, Francisco Íñiguez, qui, el 23 de gener de 1910, escriu una carta a l'alcalde de Barcelona —Josep Collaso— per acceptar la tasca de revisar el treball de Puig.⁵⁶ La decisió d'Íñiguez no es féu esperar i juntament amb l'obra *Agua y Calor* envià el veredict: apte per optar al premi Mentora Alsina. Val a dir que s'ha pogut trobat l'informe elaborat per Íñiguez a l'Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona, però malauradament no s'ha pogut trobar l'obra *Agua y Calor*, malgrat que figura a l'índex de l'expedient.

52. *El Congost* (8 novembre 1903).

53. *La Veu del Vallès* (8 novembre 1903).

54. Expedient de la concessió de l'ordre de Cavaller d'Alfons XII de Dionís Puig i Soler. Archivo General de la Administración (1903).

55. RODRÍGUEZ CAMALEÑO, LUIS. *Juicio crítico de la revolución española*. Santander: Cantabria 4 estaciones, 2006.

56. Expedient relatiu a premis i obres: «Mentora Alsina». Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona.

A banda de l'obra de Puig també s'hi van presentar d'altres, com *La combustión ideal* i *La causa ocasional aplicada al reloj «Bolsillo-Torre» y al reloj «Pared-Torre»*, que no van ser mereixedores del premi. Les raons, segons Íñiguez, per acceptar *Agua y Calor* com a mereixedora del premi foren que contenia idees molt originals que explicarien bé els fenòmens meteorològics d'una manera més clara a com s'havia fet fins llavors, independentment que fos correcta o no. L'acte d'entrega del premi Mentora Alsina va tenir lloc el dia 3 d'abril al gran saló del Tibidabo. Els encarregats d'organitzar l'acte foren el mateix Patronat Mentora Alsina i l'Ajuntament de Barcelona. Entre els polítics assistents s'han de destacar Francesc Cambó, Ignasi Girona i José Roig i Bergadá, l'alcalde de Barcelona —que governava la ciutat des del febrer. La festa va revestir gran solemnitat, amb la presència de la Banda Municipal, i al final es va celebrar un dinar, pel que sembla, poc esplèndid.⁵⁷

4.5. L'introducció de l'espeleologia a casa nostra

Destacable és també l'aportació que va fer Puig a les beceroles de l'espeleologia a Catalunya, en què també hi va dedicar esforços juntament amb Norbert Font i Sagué. Se suposa que el seu interès per l'espeleologia té el mateix origen que per la meteorologia: la seva gran passió per l'aigua i la seva utilitat als usos agrícoles.⁵⁸

Puig fou un actiu soci del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), sobretot a les darreries del segle XIX, i arribà a fer-se delegat per Granollers⁵⁹ des de 1893.⁶⁰ Des de l'àmbit del CEC, juntament amb Font i Sagué —amb qui no sembla que hi hagués una amistat molt profunda, simplement cordialitat— va gaudir de l'interès comú en el camp de l'espeleologia.⁶¹ Sembla ser que els dos compartien una amistat comuna, Jaume Maspons i Camarasa, també soci del CEC, qui els va fer de nexa d'unió. La tasca principal de Puig l'abril de l'any 1896 va ser la d'enviar uns qüestionaris als socis del CEC, a partir dels quals es coneixeria el potencial espeleològic de Catalunya. L'objectiu dels qüestionaris era preparar el terreny per a les exploracions del francès Édouard-Alfred Martel, l'espeleòleg de màxima importància en aquell moment, el qual fou convidat pel CEC aquell any amb la intenció d'investigar diferents cavitats del nostre país. Malauradament, els resultats de les exploracions de Martel foren més aviat minsos; en canvi, es pot dir que van representar l'inici de l'espeleologia a Catalunya, ja que Font i Sagué, acompanyant-lo en una d'aquelles expedicions, quedà meravellat i començà la seva passió per l'exploració de coves i avencs.

57. *La Ceretania* (10 abril 1910) [Copiat d'un article de la publicitat].

58. ROMA I CASANOVAS, Francesc. *La construcció medial de la muntanya a Catalunya (Segles xv-xx). Una mirada al paisatge des de la geografia cultural*. [Tesi doctoral] Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.

59. *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya (BCEC)* [Barcelona], vol. IV (1894).

60. ROMA I CASANOVAS, Francesc. *L'excursionisme a Catalunya 1876-1939*. [En línia]. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 2009. <http://biblioteca.cec.cat/documents/opac_cec/catalog/Roma_Francesc_ExcursionismeACatalunya_1876a1939.pdf> [Consulta: 13 abril 2012]

61. FONT I SAGUÉ, Norbert. *Excursió Espeleològica a la Bancó, les Barbotetes i Singles de Bertí*. Barcelona: Tipografia de l'Avenç, 1898.

Així doncs, si es considera que la vinguda de l'espeleòleg Martel fou la que engegà l'espeleologia a casa nostra, i que Puig organitzà part d'aquesta visita, es pot considerar que el protagonista d'aquest article fou un dels pares de l'espeleologia.⁶² Però la seva no només fou una labor purament administrativa, com s'ha comentat unes línies amunt; el seu coneixement del territori, incloses algunes cavitats, li va permetre indicar a Font i Sagué la posició exacta dels avencs de les Barbotes i l'Avencó,⁶³ o l'exploració de la Fou de Bor amb Cèsar-August Torras el 1886.⁶⁴ I finalment, qui corrobora definitivament la notable importància de Puig en el camp de l'espeleologia fou el mateix Norbert Font i Sagué, el qual va considerar-lo «vertader introductor d'aquesta ciència a Catalunya».⁶⁵

4.6. La festa de l'arbre

Sense deixar l'àmbit del CEC, el vespre del 22 de febrer de 1894 Puig mostra per primera vegada les seves teories científiques en unes conferències que van desenvolupar-se a la sala de sessions de l'entitat, en presència del president de la Reial Acadèmia de Ciències de Barcelona —Rafel Puig i Valls— i el director de l'Observatori Meteorològic de Vilafranca del Penedès —Josep Baltà de Cela. En la seva conferència titulada *Impossibilitat de l'actual teoria de les corrents atmosfèriques desviades pel moviment de rotació terrestre*, a banda d'exposar les seves teories meteorològiques de caire més general, també va parlar sobre la meteorologia de Catalunya i el canvi de règim climàtic a què estava sotmesa, a causa de la despoblació de boscos. Segons Puig, la vegetació actuava com a condensador, feia que el vapor d'aigua dels núvols es pogués condensar i precipitar; si a sota d'un corrent d'aire carregat de vapor d'aigua no condensat hi havia un bosc que absorbia la calor per fer la fotosíntesi i per evaporar, el núvol s'escalfaria menys i, per tant, hi hauria condensació i precipitació, al contrari del que ocorreria si passés sobre una superfície sense vegetació. Arran d'això, plantejà la instauració de la festa de l'arbre,⁶⁶ complement de la festa major, en la qual es premiaria els propietaris que haguessin plantat el major nombre d'arbres.⁶⁷ Cal afegir, però, que a part de motius científics Puig també defensava plantar arbres des del punt de vista estètic i paisatgístic.⁶⁸ Rafel Puig i Valls, assitent a la ponència del CEC, no va deixar caure aquesta idea al no-res, i l'any següent, el 1895, va institucionalitzar i consolidar la festa de l'arbre.⁶⁹ A Granollers, però, la festa de l'arbre no començà a celebrar-se fins al 20 de febrer de 1915, amb la presència de Puig i Mariano Puig i Valls, germà de Rafel Puig i Valls.⁷⁰

62. ROMA I CASANOVAS, Francesc. «Dionís Puig i Soler i els cent anys de l'espeleologia moderna a Catalunya». *Revista de Catalunya*, núm. 111 (octubre 1996).

63. ROMA I CASANOVAS. *L'excursionisme a Catalunya...*, op. cit.

64. FONT I SAGUÉ, Norbert. «Catàleg Espeleològic de Catalunya». *BCEC* [Barcelona], núm. 26 (març 1897), p. 110.

65. *Idem*, núm. 35 (desembre 1897), p. 323.

66. *BCEC* [Barcelona], vol. IV (1894).

67. *El Vallès Nou* (21 febrer 1915).

68. ROMA I CASANOVAS, Francesc. *La construcció medial de...*, op. cit.

69. PLANAS MARESMA, Jordi. «Dionís Puig: una vida dedicada a la recerca científica». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 1 (1990), p. 24-28.

70. *El Vallès Nou* (28 febrer 1915).

4.7. Dionís Puig i els rius

La seva passió per l'aigua es veu també amb l'estudi que fa de les aigües subterrànies. Fins i tot se'l va considerar un expert, com es pot veure en l'estudi que tractava una inundació a finals del segle XIX al subsòl de Barcelona i que ell va atribuir a les diferents obres d'enllumenat que tenien lloc en aquell moment al llit del riu Besòs, possiblement perquè l'havien desviat momentàniament.⁷¹ Posteriorment, cap al 1910, va tenir un paper clau en el debat sobre el projecte de Gonzalo de Rivas, que tenia per objectiu portar les aigües del Congost i del Mogent a Barcelona. Aquest debat va culminar amb el treball *Dictamen razonado, referente á las funestas consecuencias de la traída de aguas del Mogent y Congost á Barcelona sobre el Vallés, por el Canónigo Rdo. Dr. D. Jaime Almera, Pbro*. L'encàrrec a Jaume Almera fou decidit després que s'entrevistessin Puig i els dirigents de la Junta de Defensa de les Aigües dels rius Mogent i Congost,⁷² Santiago de Riba i Frederic Ros. Segons consta, en aquesta conversa, Puig s'oferí a publicar un article a *La Veu de Catalunya*.⁷³ En aquest, feia una acurada descripció de la conca del Besòs i els seus afluents, de les aigües subterrànies i també féu esment de les errades inherents als càlculs que justificaven dur aigua del Congost i del Mogent a Barcelona.⁷⁴

També es té constància de la seva participació en una altra conferència, titulada *Les aigües del Besós*,⁷⁵ que va tenir lloc el desembre de 1910, organitzada per la Joventut del Foment Republicà Nacionalista, per tractar la qüestió de les aigües de Barcelona. En aquesta conferència, es va defenestrar totalment la idea de fer venir l'aigua des del Congost i el Mogent cap a Barcelona, refutant cadascun dels arguments que tant Lerroix com Gonzalo de Rivas adduïen per tal de fer el transvasament i donant tant arguments científics com econòmics en contra.⁷⁶ Dos anys més tard, el tema encara devia ser candent, ja que juntament amb el pare Almera i altres membres de la Junta de Defensa de les Aigües del riu Mogent, va participar en un míting celebrat a Sant Antoni de Vilamajor en contra del desviament d'aigües del Mogent cap a Barcelona.⁷⁷

4.8. La dinàmica atmosfèrica

La vida de Puig va transcórrer durant una època en què la major part del territori peninsular estava dedicat al sector primari, i més concretament a l'agricultura, amb la necessitat de modernitzar-se urgentment de manera que fos competitiu i es posés al nivell d'altres nacions. Com en l'actualitat, la península era un territori marcat per sequeres cícliques que llastaven molt l'agricultura, a diferència de paï-

71. *La Vanguardia* (9 juliol 1892).

72. PLANAS MARESMA, Jordi. «Aigua i conflicte territorial. La junta de defensa de les aigües del Mogent i altres afluents del Besós (1910-1936)». *Estudis d'història Agrària*, núm. 17 (2004), p. 687-704.

73. ROMA I CASANOVAS, Francesc. «Consideracions sobre l'obra de Dionís Puig. L'agricultura i el problema de l'aigua». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 8 (1994), p. 14-17.

74. *La Veu de Catalunya* (17 setembre 1910).

75. *Poble Català* (17 desembre 1910).

76. *La Veu de Catalunya* (19 desembre 1910).

77. *La Vanguardia* (18 maig 1912).

sos com França i Alemanya, on els sistemes frontals atlàntics són més esplèndids a l'hora de deixar precipitacions. Davant d'aquest panorama, el govern de l'època necessitava trobar una solució a la sequera i, per força, la solució havia de passar per la ciència, en particular per la meteorologia.

Josep Zulueta, també membre rellevant entre els patricis agrícoles de l'època que hi havia al voltant de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), va ser escollit com a diputat a les Corts en diferents ocasions. Aquest va creure en Puig i va treballar incansablement per tal de poder deslliurar la península de la plaga de la sequera⁷⁸ i del retard que acumulava l'agricultura. Tot això, lligat amb la gran sequera de 1905 i els problemes que generava, va propiciar que l'IACSI considerés de gran importància la publicació —la primera— que féu Puig sobre les seves teories en meteorologia, la qual va titular *La sequía en España y sus causas* (1905).⁷⁹ Aquesta publicació consisteix en un llibre dividit en 3 parts: la primera consisteix en una breu introducció, en la qual fa un repàs ràpid de la situació agrícola espanyola on aprofita per criticar l'arcaica estructura que tenia i que ha portat a la desertificació del país; la segona consisteix en una explicació detallada de les seves teories científiques, on es detallen les variables i fenòmens meteorològics, així com la causa de les sequeres endèmiques que pateix la península; i, finalment, a la darrera part tracta les solucions a la sequera i la desertificació mitjançant eines basades en l'aplicació de les seves teories meteorològiques per propiciar la pluja artificial.

Tot i aquesta primera obra, la gran contribució de Puig al món de la meteorologia està compresa al gran volum de la *Dinámica atmosférica y barografía de Europa*. Aquesta obra consta de dues edicions, una de luxe amb coberta de color terrós, que actualment es pot trobar a la Biblioteca de Catalunya i que és un exemplar dedicat a Enric Prat de la Riba, i una altra edició més popular i més nombrosa amb una coberta verdosa.

A banda d'aquestes edicions, també se'n féu una d'especial per regalar al rei d'Espanya, Alfons XIII, amb una coberta elaborada amb pell de Rússia, amb un escut d'Espanya i la inscripció *A. S. M. El Rey Don Alfonso XIII* gravada en or. L'edició del llibre va aixecar certa polseguera a Granollers, ja que, malgrat que era on Puig havia escrit el llibre, Barcelona era la que ciutat que hi figurava.⁸⁰ El llibre fou publicat l'any 1913 per l'editorial Librería de Feliu y Susanna, responsable també de la publicació de la revista científica *Orbi*, que Puig va dirigir cap al 1907. L'edició de la *Barografía* fou possible gràcies a la inestimable col·laboració del patrici ceretà Clement Vilaldach i Batlló, i compta amb un pròleg escrit pel seu incondicional amic José Zulueta. L'edició consta de 463 pàgines i de nombrosos mapes, que constitueixen la culminació de 30 anys d'estudis continuats i intensos sobre l'atmosfera.

78. *La Vanguardia* (1 octubre 1892).

79. *La Veu de Catalunya* (6 abril 1905).

80. *La Vanguardia* (25 juny 1913).

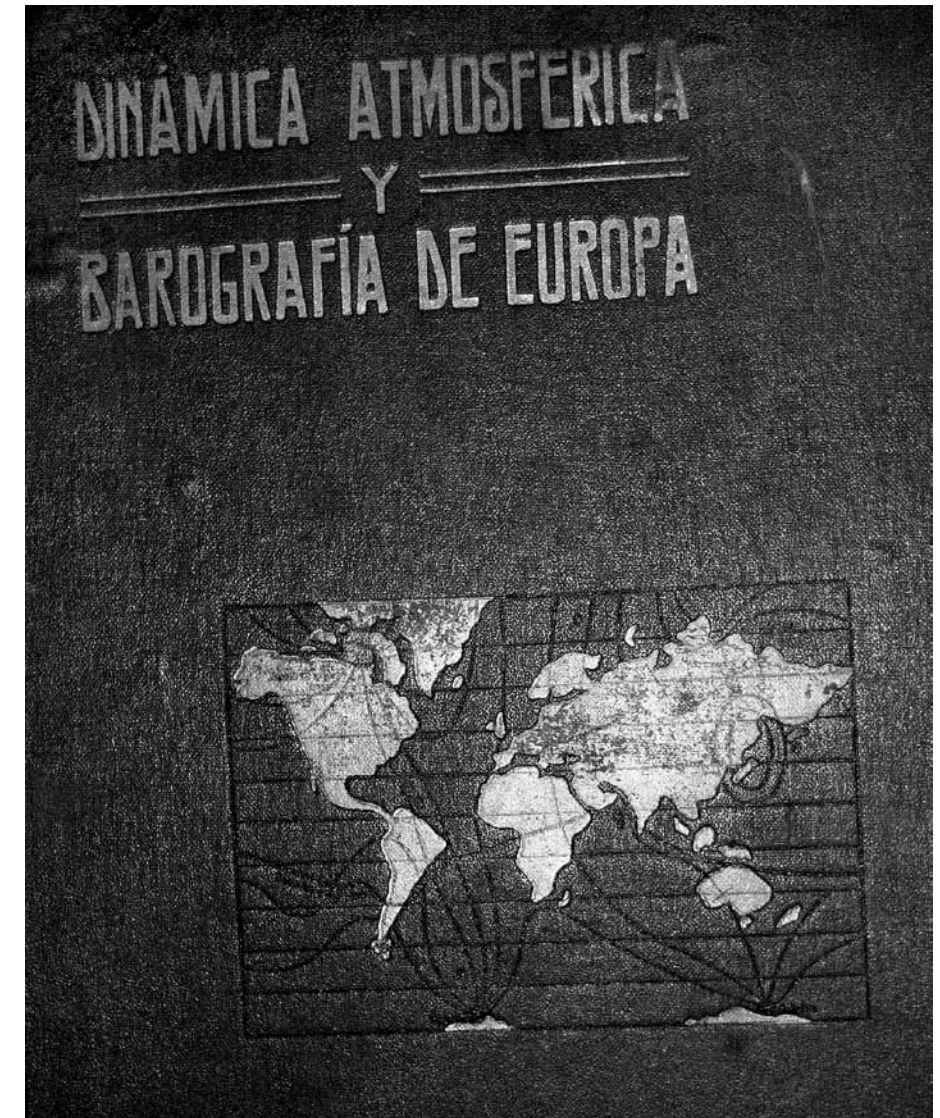

Figura 7. Coberta del llibre de Dionís Puig *Dinámica atmosférica y barografía de Europa*.

4.9. La incomprensió del món científic

Per entendre l'obra realitzada per Puig cal tenir present el context en què es trobava la meteorologia a casa nostra. Els primers indicis de la meteorologia com a ciència daten de mitjan segle XIX des de l'àmbit de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB), de la mà de Llorenç Presas.⁸¹ Posteriorment, amb l'entrada d'Eduardo Lozano a la Universitat de Barcelona l'any 1884, es reforçà l'ensenyament de l'astronomia i de la meteorologia, i especialment a partir del 1893, amb la creació de la Societat Protectora de la Ciència dins la RACAB. La primera càtedra que va formar-se dins aquesta entitat va ser la d'astronomia, que quedà en mans d'Eduard Fontserè juntament amb Josep Comas i Solà, entre d'altres, que varen començar a interessar-se per la ciència meteorològica del moment; tot plegat paral·lelament als estudis autodidàctics de Puig.

Malgrat aquests inicis dels estudis acadèmics en meteorologia, en els quals semblaria que qualsevol científic, fos quina fos la seva formació, podria formar-ne part de l'evolució, Puig no hi tingué cabuda. En un document de l'octubre de 1899, dirigit a Silví Thos i Codina —president de la RACAB entre 1895 i 1904—, Puig demanava que l'acadèmia l'emparés per la seva teoria científica, mitjançant aquestes paraules: «*El esponente durante veinte años de labor constante, durante cuyo período ha confeccionado 70.000 cartas (!) meteorológicas de Europa basadas en los telegramas que diariamente publica la oficina central francesa, tiene la profunda convicción de poder formular científicamente la predicción del tiempo en Europa con veinte y cuatro horas de anticipación, intentando á la vez la predicción térmica y marítima*». Aquesta petició coincideix amb la seva tornada de França i, posteriorment, amb el fet que, com ja s'ha explicat prèviament, se li haguessin tancat les portes per obtenir els telegrames amb els quals fer els mapes del temps. Per tal de donar resposta a la seva demanda, el president de la RACAB va demanar l'opinió a la comissió acadèmica, formada pels il·lustríssims Pérez de Nueros, Puig i Valls, Ricart i Giralt, i Eduard Fontserè. L'opinió d'aquests fou que es tractava d'un mètode extremadament complicat i, prèviament a l'acceptació per ser estudiat, calia una demostració pràctica: fer la predicció de les següents 24 hores per Espanya i per Europa. Malauradament, Puig s'hi va negar i d'aquí sorgí un informe desfavorable de l'Acadèmia.⁸²

Aquest trist fet, conseqüència de l'hermetisme del món acadèmic davant qualsevol teoria que no seguís els corrents del moment, va condemnar Puig a l'aïllament del món acadèmic, malgrat que també posa de manifest la seva voluntat de no treballar de manera aïllada. Vist des de l'actualitat, és patent que el mètode de predicció del temps de Puig era del tot insuficient, però en aquell temps, en el qual hi havia més progressos en l'observació que no pas en la predicció, s'ha de valorar molt positivament aquest esforç en la creació d'una eina de pronòstic que, de ben segur, hauria d'haver merescut un estudi més profund per part de la classe acadèmica del moment. Segurament, si hagués estat escoltat i ben reconduït amb

81. BARÇA SALOM, Francesc X. «Els ensenyaments de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona: una alternativa a la Universitat». A: *Actes de les IV trobades d'història de la ciència i la tècnica*. Barcelona: Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica, 1997, p. 35-44.

82. Arxiu de la RACAB. Signatura 162.4.

el que en aquell moment se sabia sobre meteorologia, Puig hagués pogut desenvolupar una teoria més consistent i avançada, com anava esdevenint en altres països d'Europa.

Així doncs, mentre joves estudiants de ciències se submergien en l'última moda en meteorologia, Puig, a les golfes de casa seva, hermèticament tancat en el seu món, seguí provant de descobrir els secrets més profunds de la meteorologia que l'havien d'ajudar a canviar l'agricultura d'aquella Espanya subdesenvolupada de finals del segle XIX i inicis del XX. Es pot dir que es va aïllar, es va anar fent gran entre els milers i milers de papers que havia escrit i es va estancar amb els ensenyaments de la vella escola empírica, obsoleta davant l'implacable avenç de la ciència d'aquell moment, que va situar la predicció meteorològica com un problema merament matemàtic. Parlar d'aquesta etapa no vol dir que el nou planter de científics del nostre país disposés d'una dinàmica atmosfèrica moderna que permetés fer prediccions infalibles i provocar pluja artificial —que eren les esperances que hi havia dipositades en la ciència meteorològica—, sinó que tenien una visió moderna de la meteorologia i entenien les seves limitacions. Puig, en canvi, treballava per aconseguir no només entendre què passava a l'atmosfera, sinó també descobrir-ne els secrets més profunds, que havien de permetre posar la meteorologia al servei de la humanitat.

5. Conclusió: la gran errada de Puig

Com es pot deduir arran de tota la informació disponible actualment, Puig va començar a estudiar la meteorologia cap als anys 80 del segle XIX i culminà la seva tasca amb la publicació, el 1913, de la seva obra magna: *Dinàmica atmosfèrica y barografía de Europa*. A més a més, també va deixar, durant tot el procés de formació amateur, publicacions a diferents diaris, monografies sobre la sequera, experiments per produir pluja artificial, estudis de les pedregades, etc. Foren 30 anys de treball intens i apassionat en una època en què encara no hi havia les bases consolidades de la meteorologia moderna, les quals tot just foren establertes el 1904 per Vilhelm Bjerknes, de la prestigiosa escola de Noruega, i que, finalment, varen acabar amb les teories empíriques que intentaven donar una resposta més o menys enginyosa a la previsió del temps. Puig fou un empíric convençut precisament quan aquests varen començar el seu declivi i això el portà a l'oblit. Com diu un article de 1925, publicat en un diari local de Granollers i escrit per un gran amic seu —Amador Garrell—, Puig fou un equivocat.⁸³ Aquesta denominació resumiria molt bé la seva vida —un geni fora d'època a qui la història i diverses circumstàncies van condemnar a l'oblit— i la seva obra. Aquesta darrera consisteix en treballs que mostren la intuïció sobrenatural de Puig, que s'atrevia a crear hipòtesis científiques agosarades que ningú de l'època s'havia atrevit a fer, algunes de les quals encara ara es consideren vàlides. Malauradament, volia construir una obra magna que a la vegada tingués rigor científic i bellesa poètica per tal d'assolir un ideal quimèric: la producció de pluja artificial. Va dedicar la seva vida a construir un edifici que fes realitat les seves quimeres i, quan el va tenir acabat,

83. *La Gralla* (25 gener 1925).

tot se li va ensorrar, com el mite de la torre de Babel. Fou un geni, però va cometre el gran error de prendre el camí equivoccat, justament per ser massa romàntic i voler construir el futur amb materials i eines d'una època que ja havia passat.

6. Bibliografia

BARCA, Francesc X. «Els ensenyaments de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona: una alternativa a la Universitat». A: *Actes de les IV trobades d'història de la ciència i la tècnica*. Barcelona: Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica, 1997, p. 35-44.

FONT I SAGUÉ, Norbert. *Excursió Espeleològica a la Bancó, les Barbotetes i Singles de Bertí*. Barcelona: Tipografia de l'Avenç, 1898.

—. «Catàleg Espeleològic de Catalunya». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (BCEC)* [Barcelona], núm. 26 (març 1897), p. 110.

—. «Catàleg Espeleològic de Catalunya». *BCEC* [Barcelona], núm. 35 (desembre 1897), p. 323.

GARRIGA, Joaquim. «L'antic retaule major de Sant Esteve de Granollers, dels Vergós». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 15 (1998), p. 15-35.

GODAYOL PUIG, M. Teresa. *Didàctica de la ciència i educació eclesiàstica al s. XIX. El col·legi privat de segon ensenyament de Vic, 1844-1899*. [Treball d'Investigació]. Girona: Universitat de Girona, 1999.

—. «La didàctica de la ciència. El segon ensenyament a Vic (1844-1899)». *Ausa*[Vic], XXIV, núm. 163 (2009), p. 11-29.

MENDOZA, Cristina. *Ramon Casas. Retrats al carbó*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya; Sabadell: AUSA, 1995.

PUIG, Dionís. *Dinàmica atmosfèrica y barografía de Europa*. Barcelona: Librería de Feliu y Susanna, 1913.

—. *La sequía en España y sus causas. Cambio de su régimen climatológico*. Barcelona: Imprenta de Henrich y Ca. en Comandita; Institut Agrícola Català de Sant Isidre, 1905.

PLANAS MARESMÀ, Jordi. «Dionís Puig: una vida dedicada a la recerca científica». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 1 (1990), p. 24-28.

—. «Aigua i conflicte territorial. La junta de defensa de les aigües del Mogent i altres afluents del Besós (1910-1936)». *Estudis d'història Agrària*, núm. 17 (2004), p. 687-704.

RODRÍGUEZ CAMALEÑO, Luis. *Juicio crítico de la revolución española*. Santander: Cantabria 4 estaciones, 2006.

ROMA I CASANOVAS, Francesc. «Consideracions sobre l'obra de Dionís Puig. L'agricultura i el problema de l'aigua». *Lauro: revista del Museu de Granollers* [Granollers], núm. 8 (1994), p. 14-17.

—. «Dionís Puig i Soler (Puigcerdà, 1853-Granollers, 1921). L'etern estudiant». *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers* [Granollers], núm. 193-194 (1995).

—. «Dionís Puig i Soler i els cent anys de l'espeleologia moderna a Catalunya». *Revista de Catalunya*, núm. 111 (octubre 1996).

—. *La construcció medial de la muntanya a Catalunya (Segles xv-xx). Una mirada al paisatge des de la geografia cultural*. [Tesi doctoral] Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.

—. *L'excursionisme a Catalunya 1876-1939*. [En línia]. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 2009. <http://biblioteca.cec.cat/documents/opac_cec/cata_leg/RomaFrancesc_ExcursionismeACatalunya_1876a1939.pdf> [Consulta: 13 abril 2012]